

Torill Fjæran-Granum
Cand.Paed.Spec.
SPISS

TEGN TIL TALE

Å kommunisere er noe mer enn bare det å snakke, og kommunikasjonsferdigheter innebærer mer enn å beherske et verktøy for kommunikasjon, som for eksempel tale, håndtegn eller skrift. Dette betyr at selv om et barn kan snakke, er det ikke sikkert barnet kan kommunisere likevel og tilsvarende – selv om et barn ikke snakker, kan det likevel kunne kommunisere ved bruk av andre kommunikasjonsverktøy.

Kommunikasjon er en gjensidig prosess, tett knyttet til sosial kompetanse, der partene veksler mellom å formidle og å forstå. En samtale består av utsagn som bygger på hverandre, slik at de som snakker sammen begge bidrar til å utvikle innholdet i samtalen. For å kunne kommunisere må vi forstå ulike begreper, vi må kunne lytte til andre og vi må kunne tilpasse det vi selv sier til det den andre har sagt. Disse kommunikasjonsferdighetene lærer de fleste barn av seg selv, ut fra egne erfaringer ganske tidlig i utviklingen. Den første kommunikasjonen starter allerede på stuebordet når foreldrene «pludrer» med barnet, hermer etter barnets lyder, gjør pauser mens barnet lager lyder og «svarer» til barnet. Denne formen for

kommunikasjon utvikles gradvis til å bli den gjensidige, meningsfulle samtalen.

Noen barn utvikler ikke språk og kommunikasjon like lett som andre. Det kan være forskjellige grunner til dette. Barn med ulike utviklingsforstyrrelser eller forsinkelser kan bruke lengre tid på å lære seg å snakke, noen lærer det kanskje aldri. Diagnoser som kan innebære forsinket eller manglende talespråkutvikling er blant annet Down Syndrom, autisme, psykisk utviklingshemming, Cerebral Parese og ulike typer hjerneskader. Barn som er for tidlig født kan også ha en generell forsinkelse i utviklingen. Dette kan også gjelde utvikling av språk og kommunikasjon. Det kan både være fysiske og mentale vansker som er årsaken til at talespråket utvikles sent eller ikke kommer i det hele tatt. At talespråk ikke utvikles eller blir mangelfullt, betyr likevel ikke at barna ikke skal kunne kommunisere. Det finnes mange ulike former for kommunikasjonsverktøy som disse barna kan lære seg og benytte i kommunikasjon med andre, enten midlertidig i påvente av utvikling av talen, eller som en permanent alternativ løsning. Det at et barn kan kommunisere vil alltid være viktigere enn hvordan barnet kommuniserer.

Det betyr at det er mye bedre at et barn kommuniserer via bilder, håndtegn eller andre alternative kommunikasjonsformer, enn at det ikke kommuniserer i det hele tatt!

Hva er Tegn til Tale?

Tegn til Tale er en kommunikasjonsform der man benytter håndtegn sammen med tale for hørende barn med kommunikasjonsvansker. Metoden ble opprinnelig utviklet for barn med Down Syndrom. I Skandinavia knyttes metoden først og fremst til den svenske språkforskeren Irene Johansson, som startet sitt språkprosjekt i Sverige i 1981. Hun har skrevet flere bøker om temaet og står også bak det som kalles «Karlstadmodellen» – et pedagogisk språkopplæringsprogram, myntet på barn med Down syndrom, men som også passer for mange andre med tilsvarende kommunikasjonsvansker.

Barn med Down Syndrom har ofte en forsinket tale- og språkutvikling, både på grunn av sine forståelsesvansker og på grunn av en forsinket utvikling av talemotorikken. En av hypotesene bak bruk av håndtegn for disse barna var viten om at det talemotoriske senteret i hjernen er plassert overlappende med det som styrer håndmotorikk. En tenkte derfor at ved å trene håndmotorikk (som er enklere å trene enn talemotorikk) så ville man trene talemotorikken indirekte. Tegn til Tale som begrep betydde derfor «tegn som fører til tale.» At begrepet hadde dette innholdet var (og er) også knyttet til kunnskap om at det å utvikle et begrepsapparat og en kompetanse og erfaring på det å kommunisere, vil forsinke utvikling av tale, der dette er mulig. Det har vært en del diskusjon om hvorvidt det å innføre en alternativ kommunikasjonsform er til hinder for utvikling av tale. All erfaring viser imidlertid at det motsatte er tilfelle. Jo tidligere barnets begrepsapparat bygges opp, jo bedre er det. Når talen kommer har barnet allerede begrepene og erfaringen med å kommunisere og dermed et «forsprang» på språkutviklingen.

Slik begrepet brukes i dag, betyr Tegn til Tale først og fremst «tegn sammen med tale» og benyttes med hørende barn med mange ulike typer vansker med det til felles at de trenger en ekstra innsats for å lære språk og kommunikasjon. I Tegn til Tale, eller tegnstøttet norsk som det også kalles, bruker man tegn fra døves tegnspråk, men tegnsetter bare de meningsbærende ordene i en ytring. Noen ganger kan dette være ett ord i en setning. Det er også viktig å snakke samtidig. Man sier altså hele setningen på vanlig måte, samtidig som man tegnsetter det eller de ord som er meningsbærende. Håndtegnet får en forsterkende, forklarende og tydeliggjørende funksjon for meningsinnholdet i den talte setningen på samme måte som et bilde i en bok forsterker innholdet i teksten. Ofte uttaler man det meningsbærende ordet litt ekstra tydelig, samtidig som man utfører håndtegnet. Dette gir ekstra hjelp til barnet.

Det er mange fordeler ved å benytte Tegn til Tale. Som kommunikasjonsform er denne metoden praktisk, fordi det krever lite utstyr. Det viktigste «utstyret» er jo hendene våre, og de har vi jo med oss overalt! Tegn til Tale er en visuell (synlig) kommunikasjonsform. Dette er en fordel for de fleste barn, siden barn ofte forstår bedre når budskapet formidles via noe de kan se på. Det er barn som regel forstår best når de kan se på noe er blant annet grunnen til at de fleste barnebøker er rikt illustrert. Å bruke en visuell kommunikasjonsform gjør derfor innholdet i det talte budskapet lettere å forstå og forholde seg til.

Håndtegnet får en forsterkende, forklarende og tydeliggjørende funksjon for meningsinnholdet i den talte setningen på samme måte som et bilde i en bok forsterker innholdet i teksten.

En fordel, som ikke bare henger sammen med Tegn til Tale, men med alle former for kommunikasjonsopplæring, er at utfordrende atferd ofte reduseres i takt med at kommunikasjonskompetansen øker. Å gi kommunikasjonsopplæring er altså et indirekte tiltak i forhold til utfordrende atferd. Dette er fordi mye av den utfordrende atferden barn viser, beror på frustrasjon over å ikke forstå og ikke bli forstått. Når de lærer seg en måte å formidle og forstå på, dempes frustrasjonen.

Hvordan jobber vi med Tegn til Tale?

Det kreves noen grunnferdigheter for å kunne beherske Tegn til Tale selvstendig. Blant annet må barnet ha en

rimelig godt utviklet håndmotorikk, det må kunne fokusere på andres hender samtidig som det hører hva de sier og det må kunne oppfatte og holde fast på det samtalepartnern ser med tegn lenge nok til å forstå budskapet. Et spørsmål som ofte stilles er om det er nødvendig å trene på dette først, før vi starter med Tegn til Tale som kommunikasjons hjelpemiddel. Mitt svar er: nei, disse ferdighetene kan trenes samtidig som kommunikasjons hjelpemiddelet innføres! Grunnen er at det er ingen tid å miste når det gjelder å gi mennesker en mulighet for

«... det er ingen tid å miste når det gjelder å gi mennesker en mulighet for å kunne kommunisere.»

å kunne kommunisere. Det å trene på grunnferdigheter (som å sitte stille,

fokusere på hendene, håndmotorikk osv) oppfattes også ofte som relativt meningsløst og lite motiverende av de fleste barn (og voksne.) Det å komme i gang med å kommunisere er mye viktigere enn at den enkeltes teknikk er perfektjonert!

Jo tidligere vi starter med Tegn til Tale, jo tidligere kommer kommunikasjonsutviklingen i gang, selv om det heldigvis aldri blir for sent å starte. Selv når barnet er lite og ligger på stullebordet kan foreldrene gjøre enkle tegn samtidig som de pludrer med babyen. Pass på å gjøre tegnet foran barnets ansikt, slik at det ser – ca 20-30 cm fra ansiktet – dette er der spedbarn best fokuserer. Begynn med helt enkle tegn som «hei», «mamma», «pappa», «kos» osv, det vil si de samme ordene som dere naturlig sier til et lite barn. Forvent ikke at barnet selv gjør tegn i denne alderen, like lite som man forventer at et spedbarn snakker.

Tommelfingerregelen for hvilke tegn man skal begynne med er at de må representere noe barnet selv gjerne vil ha. Dette kan være alt fra spiselige ting, leker, morsomme aktiviteter eller oppmerksomhet fra nærpersoner. Begynn med ett til tre enkle tegn, som ikke krever innviklet motorisk ferdighet. De første tegnene bør være ulike både i utførelse (hvordan man gjør dem) og i innhold (hva de betyr) slik at man sikrer at de ikke blandes sammen. Arranger situasjoner der barnet kan be om det han eller hun vil ha og gi barnet det han/hun ber om med tegn i små porsjoner. Ved å gi barnet bare litt av gangen sikrer du at barnet får trent på å bruke tegnet flest mulig ganger. Det finnes to måter å arrangere slike situasjoner på. Det ene er å legge til rette for «fristelser», det andre å skape «mangelsituasjoner».

Fristelser: Plasser noe barnet gjerne vil ha godt synlig for barnet, men utenfor barnets rekkevidde. Når du ser at barnet vil ha tingen hjelper du ham/henne å gjøre tegnet og gir ham/henne det han/hun ba om med en gang.

Mangelsituasjoner: Fjern et viktig element barnet trenger for å fullføre en aktivitet, for eksempel kan du ta bort en av brikkene fra et puslespill eller «glemme» å finne fram limstiften når barnet skal klippe og lime. Når barnet oppdager at noe er borte hjelper du barnet å be om dette med tegn og gir ham/henne tingen med en gang.

Hjelp barnet til å gjøre tegnet, enten ved å gjøre tegnet selv og la barnet etterape (imitere) eller ved å føre barnets hender (håndlede), samtidig som du sier ordet og gir barnet det han/hun ber om. Etter hvert som barnet begynner å gjøre tegnet på eget initiativ og viser at han/hun forstår det, kan flere tegn innføres. Velg tegn for ting som er viktige for barnet, for eksempel ord for daglige situasjoner, leker, aktiviteter, personer og steder. Bruk de samme tegnene når du henvender deg til barnet og hjelp barnet å gjøre tegnene selv. Trekk gradvis hjelpen når du merker at barnet får til og forstår.

Det kan være lurt å gå til innkjøp av en eller flere gode tegnordbøker (se referansene bak i denne artikkelen), slik at du raskt kan finne tegn du trenger, for eksempel dersom barnet får en ny leke eller skal være med på noe nytt. Det kan være lurt å også lage en egen personlig tegnbok med oversikt over hvilke tegn barnet kan, slik at andre nærpersoner også kan kommunisere med barnet.

Når vi har en eller flere personer i en gruppe eller familie som kommuniserer ved hjelp av håndtegn, er det viktig å skape et tegnspråklig miljø. Begrunnelsen er å legge til rette for inkludering. Et tegnspråklig miljø er et miljø som oppmuntrer og fremmer tegnbruk, som tilbyr gode modeller for tegnbruk, som forstår personens tegn og hele tiden inspirerer til utvidelse av tegnforråd, bruksområder og kommunikasjonspartnere.

For å skape et tegnspråklig miljø er kompetanse et viktig stikkord. Både personale og medelever/lekekamerater, venner og familie må kjenne til hvordan barnet kommuniserer, hvilke tegn han eller hun benytter og hvilke tema han eller hun gjerne snakker om. Det er ekstra nyttig dersom potensielle kommunikasjonspartnere ligger et hakk foran, slik at de kan være med å gi opplæring i nye tegn! En forutsetning for dette er et godt samarbeid mellom de som forholder seg til barnet.

Å lære bort tegn til besteforeldre, søsken, tanter, onkler og andre kan bli en hyggelig, sosial aktivitet. For eksempel kan man samle aktuelle personer en gang i mellom og ha «tegnfest», der man kanskje viser video av barnet som kommuniserer, over på tegn og planlegger hvilke nye tegn barnet bør lære, samtidig som man har en koselig sammenkomst, kanskje med noe godt å spise. Den personlige tegnboken som er laget til barnet kan sendes til aktuelle brukere med jevnlig oppdateringer, pr. e-post eller i brev, kanskje sammen med en liten oppdatering av hvordan det går med barnet og familien. Barnehager og skoler kan ha «ukas tegn» for lekekamerater, medelever og øvrig personale. Illustrasjoner av nyttige tegn kan henges opp der de brukes, for eksempel kan tegn for ulike klær henges i garderoben og tegn knyttet til personlig hygiene på badet.

For at miljøet skal være inkluderende er det viktig at det som sies forstås av de som hører det. Når vi har for eksempel en engelskmann på besøk foregår samtalen på engelsk, selv om alle de andre i rommet snakker norsk. Dette gjør vi for at engelskmannen ikke skal føle seg utenfor og ha mulighet til å følge med i samtalen. På samme måte blir det når vi har en person som benytter håndtegn, selv om dette kun er på meningsbærende ord og personen ikke har en hørselsvanske. I utgangspunktet skal alt som sies i for eksempel familien, barnehagegruppen eller klasserommet kunne høres og forstås av de som er tilstede. Det som sies bør sies på en slik måte at alle som er tilstede har mulighet for å forstå, selv om vi ikke sier det direkte til dem. Dette betyr at så lenge vi har en tegnspråklig person i rommet, foregår samtaler med hjelp av tegn! Her syndes det mye og jeg innrømmer gjerne at jeg også har problemer med å følge opp dette. Det er så lett å glemme seg, når man ikke henvender seg direkte til personen som bruker Tegn til Tale. Men det må være en absolutt målsetting – å kommunisere slik at alle som er tilstede har mulighet til å forstå!

Hvordan kommer vi i gang?

For foreldre og andre som ønsker å begynne med Tegn til Tale, kan det være lurt å gå på kurs hos noen som kjenner metoden godt. Slike kurs tilbys forskjellige steder og som regel kan den kommunale Pedagogisk Psykologiske Tjenesten (PPT) hjelpe til med å finne fram til egnede kurs. I enkelte tilfeller kan foreldre ha krav på å få dekket slike kurs, men dette er en praksis som varierer fra

kommune til kommune. PPT spiller en viktig rolle her; dersom de tilrår at barnet bruker Tegn til Tale, kan en slik tilråding styrke foreldrenes søknad om å få kursavgift (og eventuelt tapt arbeidsfortjeneste) helt eller delvis dekket av trygdekontoret.

Foreldre som ønsker dette, bør derfor henvende seg til trygdekontoret på hjemstedet sitt og få informasjon om hvordan dette fungerer i deres kommune.

Oppsummering

Å benytte Tegn til Tale med hørende barn med forsinket språkutvikling fører til at begrepsutviklingen kommer i gang tidligere, samtidig som barnet får verdifull erfaring med kommunikasjon. Uansett om metoden brukes midlertidig i påvente av utvikling av talespråk, eller som en permanent kommunikasjonsform, er Tegn til Tale en metode som passer for de fleste barn med forsinket eller manglende språk og som er enkel å lære både for voksne og barn!

Det som sies bør sies på en slik måte at alle som er tilstede har mulighet for å forstå, selv om vi ikke sier det direkte til dem.

Referanser

Tegnordbøker:

Bakken,A (1986): Barnas Tegnordbok (bind 1-3),
Døves forlag a/s, Bergen

Helgheim, Myklebust & Sandnes (1988):
Kommunikasjon med tegn, Døves forlag a/s, Bergen

Moriggi, Halvorsen, Jorfald, Kaardahl & Olsen (1986):
Ordboken, Aschehoug, Oslo

Norsk Tegnordbok, Døves forlag a/s (1988), Bergen

Andre bøker:

Braadland,N (2005): Tegn til Tale – for alle.
En vei til talespråket, Gyldendal, Oslo

Fjæran-Granum,T (2007): Tegn til Tale for Nybegynnere,
SPISS Forlag, Oslo

Johansson, I (2001): Språkutvikling hos barn med
språkvansker 1. Performativ kommunikasjon.
Klepp st.:Info Vest forlag

Johansson, I (2001): Språkutvikling hos barn med
språkvansker 2. Ordstadiet. Klepp st.:Info Vest forlag

Johansson, I (2001): Språkutvikling hos barn med språk-
vansker 3. Enkel grammatikk. Klepp st.:Info Vest forlag

Nettsider:

<http://www.skoleporten.net/tegn-hovedside.htm>
<http://www.deafnet.no/index>.

Her kan du bestille norsk tegnordbok på CD rom!
<http://www.tegnordbok.no/>

Her lages en webside for tegnspråk og Tegn til Tale;
<http://www.tegnsprak.no/>

Her finner du en gratis elektronisk tegnordbok:
<http://www.tk2.no/tegniltale/>

Torill Fjæran-Granums nettsider:
<http://www.spiss.no>

CD-rom program med tegn:
Tegnviser1 kan bestilles fra Møller kompetansesenter;
<http://www.mamut.no/moller>

DagligSpråk kan bestilles fra:
<http://www.dagligdata.no/>

OM ARTIKKELFORFATTEREN:

Torill Fjæran-Granum er utdannet Cand.Paed.Spec. med bakgrunn som førskolelærer. Hun har spesialisert seg på autismspekterforstyrrelser og driver sitt eget firma, SPISS, der hun tilbyr veiledning, kurs og materiell til foreldre, fagfolk og personer med diagnose. Fjæran-Granum har jobbet med autismspekterforstyrrelser siden 1986 og har arbeidet i barnehage, ordinær skole, PPT og spesialskole. Siden april 2007 jobber hun på heltid med egen virksomhet. Fjæran-Granum har arbeidet med Tegn til Tale sammen med barn med diagnoser som Down syndrom og autisme og holder selv kurs i metoden for nybegynnere. Hun har også skrevet heftet «Tegn til Tale for Nybegynnere» som selges via hennes nettsider.

De som ikke betaler
vedlagte giro vil
heretter ikke få
Prematur Posten tilsendt.

